

Utjecaj procesa demografskog starenja stanovništva na gospodarstvo

Travešić, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:061467>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-28**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

Sara Travešić

**UTJECAJ PROCESA DEMOGRAFSKOG STARENJA
STANOVNIŠTVA NA GOSPODARSTVO**

Završni rad

Pula, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

Sara Travešić

UTJECAJ PROCESA DEMOGRAFSKOG STARENJA STANOVNIŠTVA NA GOSPODARSTVO

Završni rad

JMBAG: 0303056888, izvanredna studentica

Studijski smjer: Financijski menadžment

Predmet: Gospodarstvo Hrvatske

Znanstveno područje: Područje društvenih znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Opća ekonomija

Mentorica: izv.prof.dr.sc. Kristina Afrić Rakitovac

Pula, 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana SARA TRAVEŠIĆ, kandidatkinja za prvostupnicu poslovne ekonomije, smjera FINANCIJSKI MENADŽMENT ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, 24. rujna, 2020. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, SARA TRAVEŠIĆ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile

u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom UTJECAJ PROCESA DEMOGRAFSKOG STARENJA STANOVNIŠTVA NA GOSPODARSTVO koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 24. rujna 2020. godine (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ULOGA STANOVNIŠTVA U GOSPODARSKOM RAZVOJU	2
2.1. Temeljni demografski pojmovi	3
2.2. Kretanje stanovništva	4
3. DEMOGRAFSKI TRENDOVI U SVIJETU	6
3.1. Obilježja suvremenih demografskih trendova	6
3.2. Očekivani demografski trendovi	8
4. DEMOGRAFSKI TRENDOVI U REPUBLICI HRVATSKOJ	10
4.1. Obilježja demografske slike	10
4.2. Komparativna analiza demografske slike Hrvatske s odabranim europskim zemljama	17
5. UTJECAJ PROCESA DEMOGRAFSKOG STARENJA STANOVNIŠTVA NA GOSPODARSTVO	20
6. ZAKLJUČAK	25
POPIS LITERATURE	26
POPIS TABLICA	28
POPIS GRAFIKONA	28
SAŽETAK	29
SUMMARY	29

1. UVOD

Populacijska slika određene zemlje odraz je demografskih kretanja i društvenih zbivanja, ponekad i kroz duži niz godina, čak i stoljeća, no, može se reći da posebnu ulogu u konačnoj demografskoj slici jednog gospodarstva uvelike doprinose vanjski faktori poput poremećenog društvenog poretka uslijed ratova, prirodnih nepogoda i slično. Ratovi na određenom teritoriju imaju neminovan utjecaj na opće društvene procese i karakteristike te prilično pogađaj demografska kretanja ubrzavajući negativne trendove. Stanja nekog društva u cjelini nakon pretrpljenih određenih nepogoda imaju nestabilan karakter. Početkom devedesetih godina 20. stoljeća, Hrvatska ulazi u jednu od specifičnijih etapa svoga demografskog razvoja. Zemlja se našla u postdemografskoj tranziciji, koju karakteriziraju niski natalitet i visoki mortalitet, a sve je to nastalo kao utjecaj domovinskog rata. Cilj je ovoga rada analizirati utjecaj pojačanog starenja stanovništva na cjelokupno gospodarstvo.

Rad se, pored Uvoda i Zaključka, sastoji od četiri poglavlja.

U prvom poglavlju je, kroz temeljne pojmove demografije objašnjena uloga stanovništva u gospodarstvu. Nadalje, objašnjena je uloga stanovništva kroz svoje učestale migracije, odnosno svoje kretanje.

U drugom poglavlju objašnjena su demografska obilježja u svijetu kako bi čitatelj stvorio širu sliku. Niz je obilježja suvremenih demografskih trendova, a jedno od glavnih je starenje stanovništva. Upravo iz toga razloga, opisani su i očekivani demografski trendovi.

U sljedećem poglavlju objašnjeni su demografski trendovi u Republici Hrvatskoj te obilježja njene demografske slike, kao i njen položaj u odnosu na ostale europske zemlje.

Zadnje se poglavlje bavi samom temom rada, odnosno objašnjava utjecaj starenja stanovništva na gospodarstvo. Naime, svaki proces demografskog starenja najčešće ne dolazi prirodnim tijekom nego je uzrokovan određenim događajem ili nizom negativnih situacija koje ostavljaju direktnu posljedicu na razvoj i život stanovništva.

Metode znanstvenoistraživačkog rada primijenjene u radu jesu: metoda analize, metoda sinteze, deskripcije, indukcije te dedukcije.

2. ULOGA STANOVNIŠTVA U GOSPODARSKOM RAZVOJU

Tematika stanovništva jedna je od najsloženijih pri razmatranju zakonitosti razvoja ljudskoga društva. U njoj se susreću brojna pitanja iz prirodnih i društvenih znanosti- iz biologije, socijalne geografije, sociologije, ekonomije, politologije i slično.

Značenje stanovništva u složenom procesu života jedne zemlje od velike je važnosti. Razvoj ljudskog faktora lijekom procesa modernizacije društva, u smislu stalnog poboljšanja njegovih kvalitativnih obilježja (obrazovanja, znanja, kreativnosti, iskustva i zdravlja) temelj je i važan pokretač gospodarskog napretka.

Čimbenici koji djeluju na veličinu stanovništva i njegove promjene mnogobrojni su i teško ih je klasificirati. Djelovanje tih čimbenika vrlo često se isprepliće pa je ponekad teško odrediti koji to određeni faktor zapravo utječe na trendove u demografiji, odnosno koji faktor ponajviše utječe na proces demografskog starenja stanovništva, a potom i na posljedicu istoga.

U cilju prevladavanja tih posljedica tj. rješenja negativnih ishoda starenja populacije, većina zemalja Europske unije odlučila se na provođenje mirovinskih i zdravstvenih reformi. Danas se također teži ideji „aktivnog starenja“ što podrazumijeva integracija umirovljenog dijela stanovništva natrag u svijet rada te društvo kao cjelinu. Demografija, kao znanost o stanovništvu proučava njegovu veličinu, prostorni razmještaj, strukture stanovništva te prirodno i mehaničko kretanje stanovništva, kao i uzroke i posljedice promjena navedenih faktora te se bavi grupama ljudi. Demografija u širem smislu predstavlja proučavanje brojčanog stanja te razmještanja stanovništva u vidu prostora, mehaničkog i prirodnog kretanja stanovništva te pripadajućih promjena u demografskim, socioekonomskim kao i drugim strukturama stanovništva. Sve to čini upravo demografski razvoj.

2.1. Temeljni demografski pojmovi

Stanovništvo je nositelj gospodarstva u svakom smislu. Može se reći da demografska slika jednog gospodarstva određuje uspjeh, odnosno neuspjeh ekonomskog sustava te zemlje.

Proces starenja stanovništva se stalno intenzivira i prisutan je u gotovo svim zemljama svijeta. „Intenzitet starenja uvjetovan je ne samo porastom udjela starih u ukupnom stanovništvu već istodobno i promjenama unutar radnog kontingenta, kao i smanjenjem udjela mladih. Danas se proces starenja stanovništva prvenstveno promatra u razvijenim zemljama, koje se nalaze u posttranzicijskoj etapi razvoja stanovništva u kojoj je razina fertiliteta vrlo niska, te je povećanje starog stanovništva u njima određeno gotovo isključivo smanjivanjem mortaliteta. Riječ je o posttranzicijskoj etapi procesa demografske tranzicije koja je uvjetovana modernizacijom društva i društveno gospodarskim razvojem (industrijalizacija, urbanizacija, širenje obrazovanja i širenje zdravstvene zaštite).“¹

Gospodarstvo i demografski razvoj povezani su uzročno posljedično. Promjene koje se događaju u razvoju stanovništva pod utjecajem gospodarskog razvoja i same djeluju na taj razvoj - stimulirajući ga ili usporavajući. Poznavanje stanja stanovništva i mogućeg budućeg kretanja njegova broja kao i promjene u strukturi istoga, jako je važno za sve ekonomske segmente. Stanovništvo je najvažniji faktor ne samo za kreiranje trenutne aktivne politike već i za osmišljavanje srednjoročnih i dugoročnih strategija razvoja nekog gospodarstva. Slika niže simbolično prikazuje razvoj zemalja diljem svijeta koji ovisi o ljudima koji žive na tom području.

Značaj stanovništva u gospodarskom razvoju nije malen. Naime, poznato da je da je najskuplji resurs u poslovanju upravo ljudski. Ukoliko nema kvalitetne radne snage, školovanog i radno sposobnog kadra koje je sklonu poduzetništvu, inovativnim idejama, iskoraku prema naprijed, urušava se cijelo gospodarstvo.

Unutar demografije razlikujemo pojmove koji se za nju vežu te ju pobliže definiraju, a to su natalitet, mortalitet i fertilitet.²

¹ Wertheimer- Baletić, A.: Stanovništvo i razvoj, Mate d.o.o., Zagreb 1999., str. 380-384

² Op. cit. pod 1, str. 208- 265

Razlikujemo ukupni i efektivni natalitet. Ukupni natalitet podrazumijeva ukupan broj rođenja, odnosno broj živorođene i mrtvorodne djece na određenom području, a u određenom razdoblju. Efektivni natalitet, pak, označava broj isključivo živorođene djece. Izražava se u odnosu na ukupno stanovništvo područja. Intenzitet rađanja ne nekom području mjeri se općom stopom. U suvremenoj hrvatskoj demografskoj literaturi učestalo se koristi i sinonim prirodna promjena ili stopa prirodne promjene. Razlog tome su predznaci te stope, posebice u razvijenim zemljama koji upućuju na prirodni pad, a ne porast.

Suprotno natalitetu, mortalitet je broj umrlih u određenom vremenskom razdoblju na određenom području. Također se mjeri općom stopom tj, iskazuje se na 1000 stanovnika, u promilima.

Mortalitet, suprotno od nataliteta, predstavlja negativnu komponentu prirodnog i ukupnog kretanja stanovništva. Kako se rađanje, starenje te umiranje smatra biološkim procesima, može se reći da mortalitet sam za sebe izvršava zamjenu naraštaja u kvalitativnom i kvantitativnom smislu. Mortalitet se definira kao broj umrlih u jednom stanovništvu, a obuhvaća sve smrtno slučajeve ukupno.

Fertilitet u okviru demografije označava broj živorođene djece u odnosu na broj žena u plodnom razdoblju. Plodnim, odnosno fertilnim smatra se razdoblje od 15. do 49. godine života žene. Najčešće se koristi opća stopa koja označava broj živorođenčadi u jednoj godini na 1000 žena.

2.2. Kretanje stanovništva

Mehaničkim kretanjem stanovništva smatraju se migracije. Migracijom se naziva trajna promjena mjesta stanovanja, što se smatra, prema međunarodno prihvaćenim kriterijima, najmanje jednu godinu ili duže. Sastavnice koje čine migraciju su iseljavanje i useljavanje odnosno drugim nazivljem, emigracija koja predstavlja iseljavanje te imigracija koja predstavlja useljavanje. Početak migracija može se promatrati daleko u povijesti kada su uzroci migracija najčešće bili vezani uz promjene klime, određene prirodne katastrofe. Danas se, pak, migracije ponajviše vežu upravo uz ekonomske razloge ili ratne sukobe.

Ukupno kretanje broja stanovnika nekog prostora ovisi o prostornom i prirodnom kretanju stanovništva. Prirodno kretanje stanovništva čine rodnost i smrtnost dok je njihov rezultat prirodna promjena. Ukoliko se prate brojke vezane za rodnost i smrtnost, ishod takvoga praćenja može biti prirodni prirast, ili u drugom slučaju prirodni pad. Dobivena se brojka iskazuje na 1000 stanovnika što dovodi do zaključka da se rezultat iskazuje kroz promile.³

Kulturna središta danas najviše potiču unutarnje migracije, odnosno potiče stanovništvo na selidbu iz sela u grad. Najveći faktori migracija su demografski, politički, ekonomski ili političke te kombinacije istih. Mehaničke migracije potaknute su, osim navedenim faktorima, također i neometanom seljenju u potrazi za boljim standardima. Neometano seljenje danas je moguće, posebice obrazovanoj radnoj snazi, zahvaljujući otvorenim granicama Europske unije.

³ Op. cit. pod 1, str. 351

3. DEMOGRAFSKI TRENDOVI U SVIJETU

Na svjetskoj razini teže je procijeniti demografsku sliku, ukoliko se ne posegne za temeljitijom analizom koja obuhvaća sve poznate brojčane rezultate koje zemlje bilježe svaka za sebe. Razlog tomu je veliki nerazmjer u demografskim slikama razvijenih i nerazvijenih zemalja. Naime, svaka zemlja bilježi statističke podatke, prate mortalitet, natalitet i fertilitet u cilju prognoziranja kratkoročnih i dugoročnih aktivnosti te osmišljavanja srednjoročnih i dugoročnih gospodarskih strategija.

3.1. Obilježja suvremenih demografskih trendova

Svjetsko stanovništvo u cjelini bilježi uzastopan porast. Zamjetna je razlika u nerazvijenim i razvijenim zemljama i to u smislu pojačanog rasta kod zemalja trećeg svijeta te nešto stabilnijeg rasta u razvijenim zemljama. Aktualni tempo rasta, dugoročno gledano, dovodi do nepovoljnih demografskih scenarija kako je i opisano u nastavku.

Svaki napredak u vidu razvoja tehnologije, medicine, socijalne i zdravstvene zaštite rezultira određenim povećanjem populacije. Takav slijed događaja je očekivan obzirom da sa svakim napretkom ljudi osjećaju veću dozu sigurnosti te su spremniji širiti obitelj smatrajući da su uvjeti pogodni.

U Tablici 1 prikazani su podaci o kretanju broja svjetskog stanovništva od sredine prošlog stoljeća do danas te ujedno i njegova godišnja stopa rasta.

Tablica 1: Kretanje broja svjetskog stanovništva od 1950. do danas

God.	1950.	1960.	1970.	1980.	1990.	2000.	2010.	2020.
br.stanovnika (bil.)	2,6	3	3,8	4,3	5,3	6,2	6,8	7,8
god. stopa rasta (u %)	2	2,1	2	1,8	1,6	1,3	1,2	1,1

Izvor: UN: World population prospects 2019,

str.1;<http://www.europeanmigrationlaw.eu/documents/UN-WorldPopulationProspects2019-Databooklet.pdf> (22.09.2020.)

Kako je vidljivo, broj stanovništva se u svijetu konstantno povećava. Danas na našoj planeti stanuje oko 7,8 milijuna ljudi. Unatoč tome, godišnja stopa rasta svake je godine sve manja. Između 1950. i 1970. Dosezala je svoj vrhunac od 2,1% godišnje, a kasnije je u konstantnom padu. Sve se to događa kao posljedica usporenog rasta nataliteta, a ubrzanog rasta mortaliteta te sve većeg broja starog stanovništva. Također, negativan trend kretanja stope rasta stanovništva posljedica je i rasta broja stanovništva u područjima gdje je životni vijek kraći (npr. Afrika).

„Na svjetskoj razini problem disproporcije stanovništva rješava se na dva načina: suradnjom i voljnim izborom, odnosno ekonomskom ili političkom prisilom.“⁴

Važno je reći da su ekonomske i političke prisile koje određuju ženama koliko djece rađati, kada i u koju svrhu, bivaju osuđene u određenim gospodarstvima, društvenim skupinama, a ponajviše među samim ženama koje ovakva rješenja smatraju neprihvatljivima. No, određene su zemlje neliberalne i nerazvijene u toj mjeri da je takvo upravljanje natalitetom od strane skupina na vlasti i dalje aktualno.

Suradnja i voljni izbor kao rješenje za podizanje nataliteta nekog geografskog područja, najčešće su potpomognute i ekonomskim programom. Takav sveobuhvatan pristup podizanju stope nataliteta više odgovara razvijenim zemljama koje mare za društveni i ekonomski status svoga stanovništva.

Kako je stanovništvo na Zemlji neravnomjerno raspoređeno, odnosno gustoća naseljenosti varira ovisno o području, mnogi stručnjaci predviđaju negativne posljedice naglijeg rasta broja stanovništva, posebice u nerazvijenim zemljama. Konkretno, takav se scenarij predviđa za afričke zemlje. Ovakav rasplet za sobom povlači veću proizvodnju otpada, zagađenje okoliša, zloupotrebljavanje prirodnih resursa u svrhu zadovoljenja primarnih egzistencijalnih potreba čovjeka, kao i naravno, moguć razvoj novih nepovoljnih epidemioloških situacija.

⁴ Polšek D.: Rađanje nacije: Kronika jednog skeptika u doba tranzicije 1994.-1995., Biblioteka Hrvatski radio, Zagreb 1997., str. 3

3.2. Očekivani demografski trendovi

Kako je već rečeno, stanovništvo će i u budućnosti rasti. Procjene govore da će na Zemlji do 2050. godine biti prisutno oko dva bilijuna ljudi više u odnosu na danas, što čini ukupan okvirni broj od 9,7 bilijuna stanovnika, a do 2100 čak 3,8 bilijuna ljudi više, što je ukupan broj od 11,5 bilijuna. Navedeno je prikazano u Tablici 2.

Tablica 2: Projekcije broja stanovništva do 2100. g. (u bil.)

God.	2020.	2030.	2040.	2050.	2060.	2070.	2080.	2090.	2100.
br.stanovnika	7,8	8,5	9	9,7	10,1	10,2	10,6	11	11,5

Izvor: UN: World population prospects 2019, str.1;

<http://www.europeanmigrationlaw.eu/documents/UN-WorldPopulationProspects2019-Databooklet.pdf> (22.09.2020.)

Osim globalnog porasta stanovništva, valja promotriti i očekivano kretanje stanovništva ovisno o kontinentu, odnosno regiji kako je prikazano u Tablici 3.

Tablica 3: Očekivano kretanje stanovništva unutar kontinenata i regija do 2100. (u bil.)

	2020.	2040.	2060.	2080.	2100.
Svijet	7,7	9	10,1	10,6	11,5
Afrika	1,6	1,6	2,5	3,2	3,8
Azija	4,3	4,8	4,8	4,7	4,3
Europa i Sj. Amerika	1,1	1,2	1,2	1,1	1
Latinska i J. Amerika	0,6	0,7	0,7	0,65	0,6
Australija i Oceanija	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4

Izvor: UN: World population prospects 2019, str.2;

<http://www.europeanmigrationlaw.eu/documents/UN-WorldPopulationProspects2019-Databooklet.pdf> (22.09.2020.)

Statistički gledano, ukoliko se ostvare prognoze, najveći porast stanovnika dogodio bi se u Africi, odnosno, bila bi udvostručena sadašnja brojka koja iznosi 1,6 bilijuna stanovnika. Posebno su zanimljive činjenice kako će između 2040. i 2060. g. azijsko stanovništvo doseći svoj vrhunac nakon čega će početi opadati. Nadalje, Europa i sj. Amerika te Australija i Oceanija već bilježe konstantu u promjeni broja stanovnika, a takav će se trend i nastaviti.

UN izražava očekivanja da će stanovništvo nastaviti ubrzano starjeti zbog rasta očekivanog životnog vijeka te pada plodnosti. Rast će, također, broj zemalja koje će bilježiti demografski pad, kako navodi UN Odjel za gospodarska pitanja. Nakon 2010. godine, čak 27% država gubi okvirno 1% od ukupnog broja svoga stanovništva čemu je glavni razlog pad nataliteta. Od 2019. godine koja je protekla pa do 2050. očekivanja projiciraju pad stanovništva Kine za 31,4 milijuna što čini 2,2% njenog ukupnog broja stanovnika.

Situaciju na globalnoj razini prati i europski teritorij pa bi tako Bjelorusija, Estonija, Njemačka, Mađarska, Italija, Japan, Rusija, Srbija i Ukrajina, zemlje za koje se već u ovom desetljeću očekuje visok priljev migranata, mogle tako djelomično nadomjestiti pad populacije uzrokovan starenjem i dosadašnjim padom nataliteta.

4. DEMOGRAFSKI TRENDOVI U REPUBLICI HRVATSKOJ

Hrvatska je, kao i ostale zemlje svijeta, prolazila kroz različita razdoblja ekonomskog i društvenog razvoja. U odnosu na prošlost, razlika u pristupu mladih prema zasnivanju obitelji vrlo su primjetne. Posljednjih se godina sve više bilježe negativni demografski trendovi u vidu depopulacije, intenzivnog procesa starenja stanovništva i sl.

Posljedice takvih obilježja u Hrvatskoj su teške. Naša zemlja se nalazi među najnepovoljnijim zemljama kad je riječ o demografskoj strukturi i trendovima. Svoj je doprinos tu dao i negativan migracijski saldo, odnosno veći broj iseljavanja u odnosu na useljavanje u zemlju.

4.1. Obilježja demografske slike

Hrvatska se trenutno nalazi u posttranzicijskoj fazi demografske tranzicije. Demografska situacija u Hrvatskoj bilježi pad ukupnog broja stanovništva, više umrlih nego rođenih, brzo starenje stanovništva, sve gori prirodni prirast. Osim toga, u Republici Hrvatskoj zamjetno je demografsko starenje te nizak fertilitet. Navedeno je prikazano kroz Tablicu 4.

Tablica 4: Živorodeni, umrli, prirodni prirast i stopa fertiliteta od 2011. do 2018.

	Živorodeni	Umrli	Prirodni prirast	Stopa fertiliteta
2011.	41197	51019	-9822	40,4
2012.	41771	51710	-9939	43,4
2013.	39939	50386	-10447	41,8
2014.	39566	50839	-11273	41,9
2015.	37503	54205	-16702	40,3
2016.	37537	51542	-14005	41
2017.	36556	53477	-16921	40,9
2018.	36945	52706	-15761	42,2

Izvor: Rodin, U., Draušnik, Ž., Cerovečki, I., Jezdić, D.: Prirodno kretanje u Hrvatskoj u 2018.g., HZJZ, Zagreb, 2018., str. 4-5

https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2019/08/Prirodno_kretanje_2018.pdf (20.09.2020.)

Kombinacija ovih negativnih činjenica daje za ishod iz godine u godinu sve veći broj stanovnika starijih od 65 godina odnosno umirovljenih, a manje radno aktivnih. Hrvatska pripada među najstarije zemlje u svijetu, ako se uzme u obzir prosječna dob stanovništva. Takva demografska slika za sobom povlači brojne izazove. Najveći izazov jedne države u ovakvoj situaciji je manji broj poreznih obveznika koji financiraju zdravstvenu, socijalnu i mirovinsku skrb te obrazovanje. Malobrojnije radno aktivno stanovništvo također znači i manju osobnu potrošnju što negativno utječe na gospodarski rast te razvoj države. Osim prirodnog kretanja stanovništva Hrvatske koje bilježi takve karakteristike, važno je reći da se u Republici Hrvatskoj odvija i mehaničko kretanje stanovništva.⁵

Iseljavanje stanovništva iz Hrvatske datira još iz druge polovice 19. stoljeća, nakon čega je zabilježeno još nekoliko većih valova iseljenja s njenog područja. Jedan od jačih emigracijskih valova je onaj 2008. godine, kada je došlo do globalne ekonomske krize kada je brojno stanovništvo napustilo Hrvatsku koja je bila u izrazito nepovoljnom položaju, u svrhu rješavanja egzistencijalnih pitanja. 2013. godine, kako je Hrvatska ušla u Europsku uniju, ovaj se problem produbio. Naime, druga tržišta rada postala su dostupnija, a trendovi kakvi su aktualni od toga perioda pa i danas su smanjena rodnost, prirodni pad, ukupna depopulacija te ubrzano starenje stanovništva.

Kroz 20. stoljeće počeo se protezati nešto drugačiji način života u odnosu na ranije, gdje primjetan rast u ekonomskoj aktivnosti žena, izvan poljoprivrede, a u brojnim drugim segmentima. Nakon ovakve promjene, dogodio se masovan izlazak žena na tržište rada. Žene su potom aktivno počele sudjelovati u zdravstvenim, kemijskim, tehnološkim industrijama, uslužnim djelatnostima, odlazile su u inozemstvo te napustile do tada znani poljoprivredni sektor. Žene su očekivano počele usklađivati svoje karijerne putove te se ujedno željele ostvariti kao majke.

Država danas kao i nekada davno, i dalje nema odgovor na ovaj odabir načina života. Naime, u Hrvatskoj, unatoč brojnim ministarstvima, agencijama, savjetima te radnim skupinama, i dalje nema kvalitetne i sveobuhvatne politike prema mladima usmjerene upravo na zasnivanje obitelji. Sveprisutni su problemi zapošljavanja te

⁵ Čipin, I., Međimurec, P.: Fertilitet i obiteljska politika u Hrvatskoj (u Političke analize, vol.8, br. 31, str. 3-9), EFZG, Zagreb, 2017., <https://hrcak.srce.hr/192425> (01.09.2020.)

stambenog zbrinjavanja. Osim nezaposlenosti kao osnovnog problema koji projicira sve ostale, ukoliko do zaposlenja i dođe, ono je na određeno vrijeme. Razlog tomu je što si poslodavac želi olakšati prekid radnog odnosa u slučaju problema u poslovanju koji su kod Hrvatskih poduzetnika, ukoliko se prati aktualno gospodarsko stanje Republike Hrvatske, češći. Ovaj se problem proteže još od ratnog razdoblja, no Hrvatska još uvijek vidljivo nema strategiju kojom bi se rješavao temeljni egzistencijalni problem mladih. Danas, u 2020. godini evidentne su posljedice dugogodišnjeg iseljavanja mladih te već spomenutih egzistencijalnih problema mladih i posljedično- niske stope fertiliteta.

„Demografski su trendovi neraskidiva sastavnica općeg razvoja kroz dugo razdoblje i stoga oni održavaju ukupni razvoj, kako na razini države, tako i u prostoru.“⁶

Način na koji se gleda na ukupno stanovništvo pa tako i rezultat koji se dobije ovisi o definiciji koja se primjenjuje, odnosno uključuje li ona primjerice ljude koji na nekom području borave kraće ili duže od godinu dana. „U popisu iz 2001. primijenjena je nova definicija ukupnog stanovništva. Ukupan broj stanovnika naselja popisa u Hrvatskoj uključuje, osim osobe koje u tom naselju borave dulje od godine dana, i popisane osobe koje su iz tog naselja odsutne manje od godine dana ali i, u skladu s međunarodnim preporukama i navedenim metodološkim odrednicama, osobe koje imaju tijesnu gospodarsku, prometnu i učestalu vezu s kućanstvom i obitelji u Republici Hrvatskoj (češći ili rjeđi posjeti, uzdržavanje članova obitelji, stalna komunikacija itd.).“⁷

Dobna struktura stanovništva izrazito je važna kada govorimo o radno sposobnom stanovništvu koje je stup ekonomije jedne zemlje. Uzročno posljedičnim vezama, ukoliko se smanji natalitet, a istovremeno mortalitet stagnira ili raste, u jednom trenutku dolazi do manjka radno sposobnoga stanovništva. Broj umirovljenika se povećava, a tako i državna davanja za mirovine, zdravstvo te ostalu skrb o starijima

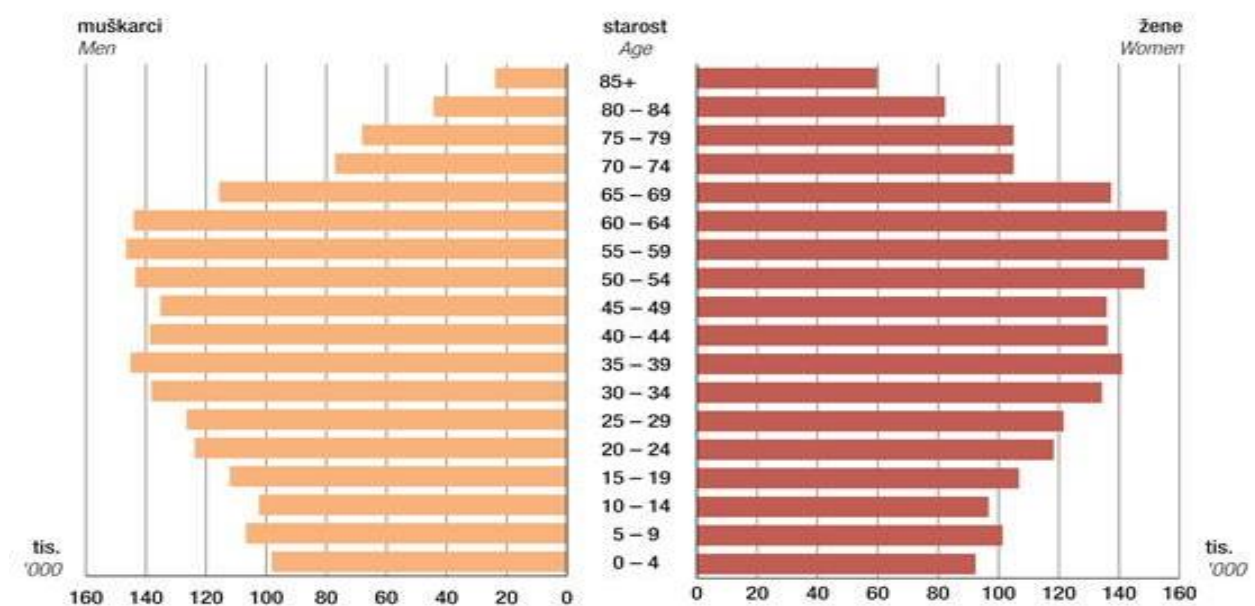
⁶ Bejaković, P.: Demografsko starenje i mjere za zadržavanje starijih osoba u svijetu rada (u Znanstveni skup: Demografija u Hrvatskoj- povodom 50.g. rada akademkinje A. W. Baletić, EFZG, Zagreb, 2014.g., str.367)

⁷ Akrap, A., Čipin, I., Pokos, N., Ridzak, T., Živić, D Znanstveni istraživački projekt: Činitelji demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 2003.g.

dok broj radno sposobnog te radno aktivnog stanovništva, odnosno poreznih obveznika ne može pratiti rashode kako ne bi nastao deficit.

Grafički 1 ukazuje na odnos stanovništva u Republici Hrvatskoj prema spolu i starosti.

Grafikon 1: Stanovništvo Republike Hrvatske prema spolu i starosti, procjena sredinom 2017.

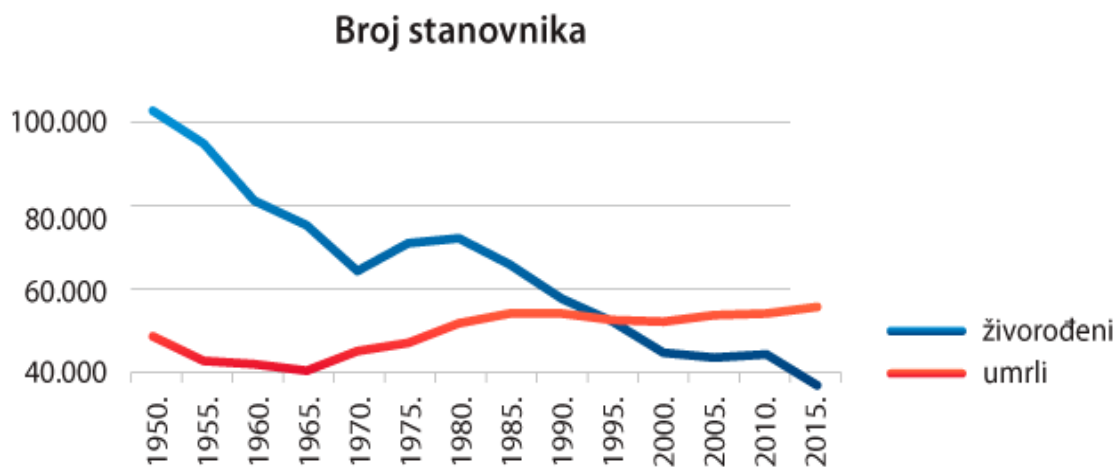
IZVOR: Stolnik, G.: Procjene stanovništva Republike Hrvatske u 2017., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2018., str. 4

https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/07-01-03_01_2018.htm (30.08.2020)

Spolna struktura stanovništva, nadalje, govori o odnosu žensko-muškog stanovništva u ukupnom stanovništvu. Demografski podaci ukazuju na to da se ovi odnosi razlikuju od jedne do druge zemlje te ovisno o pojedinim ekonomskim situacijama pokazuju određene promjene. Razlike u strukturi stanovništva po spolu uvelike se očituju između grupa razvijenih i nerazvijenih zemalja, a usko su povezane uz ostale ekonomske i društvene događaje odnosno razvoj u pojedinim zemljama.

Struktura stanovništva po spolu rezultat je djelovanja mortaliteta, migracija i nataliteta te drugih vanjskih faktora kroz vrijeme. Niže na Grafikonu 2, vidljiv je odnos broja živorođenih te umrlih u Hrvatskoj u razdoblju od 1950. do 2015. godine.

Grafikon 2: Odnos broja živorođenih i umrlih u RH u razdoblju od 1950. do 2015. godine

IZVOR: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zemlja i stanovništvo, Demografska slika, Hrvatska.eu: Zemlja i ljudi

<https://croatia.eu/index.php?view=article&id=14&lang=1> (30.08.2020)

„Fertilitet se u demografskoj analizi može promatrati iz dvije perspektive, a to su kohortna i periodska. „Periodska analiza standardni je način prikazivanja različitih pokazatelja fertiliteta koji se onda računaju za jednu kalendarsku godinu i za sve žene koje se u toj godini nalaze u svojem reproduktivnom razdoblju. Nasuprot tome, kohortna analiza fertiliteta podrazumijeva longitudinalni pristup i računanje različitih indikatora za kohorte žena koje su napustile ili skoro napuštaju fertilno razdoblje. Temeljna razlika između ova dva pristupa analizi fertiliteta dolazi do izražaja kod izračuna različitih pokazatelja fertiliteta i njihove interpretacije. Odgoda rađanja za sve kasnije godine života glavni je demografski čimbenik koji djeluje na periodske stope fertiliteta, i sve dok se ta "odgoda" jednom ne zaustavi, ne možemo periodske stope smatrati dobrim "zamjenama" za kohortne stope završenog fertiliteta. Isto tako, neki nepredviđeni događaji poput ratova mogu utjecati na periodske stope jer se mnoga "odgođena rađanja" poslije ipak realiziraju.“⁸

Upravo ta odgoda rađanja za sve kasniju dob vodeći je demografski razlog niskog fertiliteta u Hrvatskoj. Tu je nužno uvažiti i uzroke za odgodu rađanja (dulje obrazovanje, kasniji ulazak na tržište rada i promijenjene, sve nesigurnije uvjete na

⁸ Op. cit. pod 5

tržištu rada, veće zahtjeve za osobni razvoj itd.). Troškovi roditeljstva igraju važnu ulogu u fertilitetnim odlukama, a iskazuju se u smanjenim financijskim mogućnostima za roditeljstvo i nedostatku slobodnog vremena. Posebno do izražaja dolaze čimbenici povezani s participacijom na tržištu rada i to ne samo u obliku troškova roditeljstva, tj. novčanih gubitaka tijekom odsutnosti s tržišta rada zbog brige o djeci, nego i veći rizik od gubitka posla i teži povratak na posao nakon duljeg razdoblja skrbi o djeci. Visinu ovih troškova mogu modificirati i ekonomski, kulturološki i institucionalni temelji na kojima je društvo izgrađeno (primjerice infrastruktura za skrb o djeci, fleksibilni radni sati, izravni troškovi roditeljstva). Ekonomski čimbenici fertiliteta (često spominjani u javnosti), koji uključuju: nezaposlenost i nesigurni radni odnosi (npr. rad na određeno vrijeme, privremeni i povremeni rad i sl.) za mlađe od 30 godina, nedostatak sredstava za napuštanje roditeljskog doma i formiranje vlastite obitelji, sve više (uglavnom nedovoljno plaćenih) poslova koji zahtijevaju atipično radno vrijeme (prekovremeni i noćni rad, rad subotom i nedjeljom), mogu se u Hrvatskoj izdvojiti kao važne odrednice smanjene reproduktivne motivacije. Istovremeno, produljeno obrazovanje i želja za karijernim napredovanjem doveli su do odgode rađanja, nižeg ostvarenog fertiliteta i kompresije reproduktivnog razdoblja.⁹

Može se reći da općenito sadašnje prilike života u Hrvatskoj ne pogoduju roditeljstvu. Štoviše, za nezaposlene buduće majke ono znači vrlo male mogućnosti pronalaženja posla, a za zaposlene majke znači lošiji položaj po povratku na posao, gubitak radnog mjesta, drastično smanjenje mjesečnih prihoda, nerijetko i psihičke pritiske unutar radne okoline.

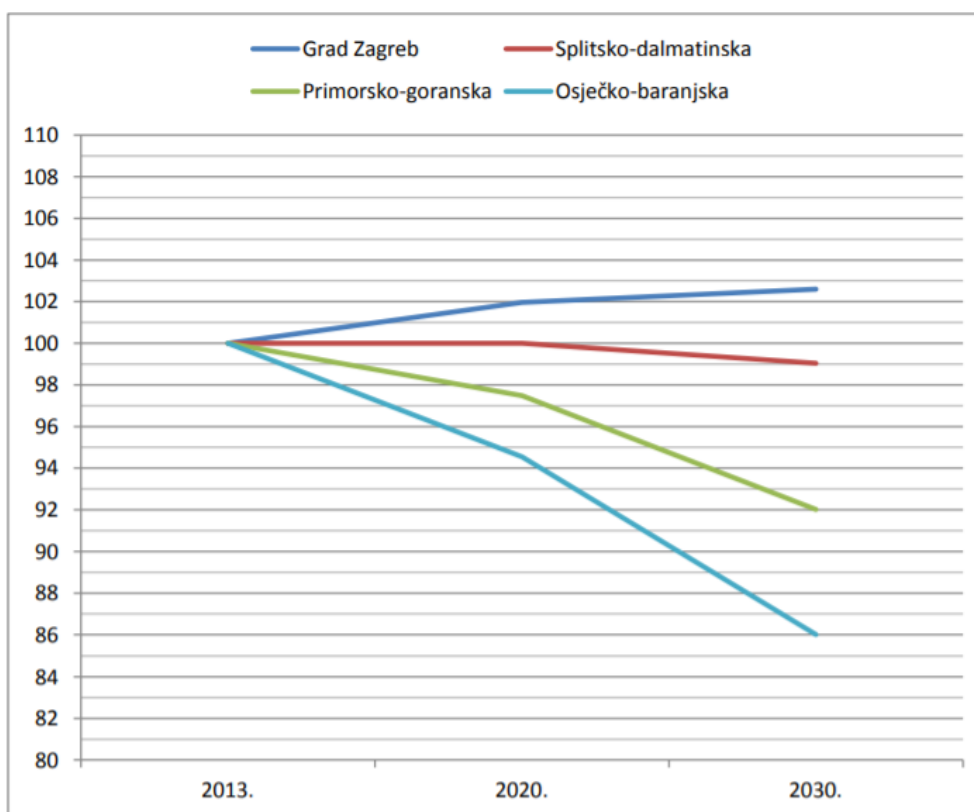
Kada je u pitanju Republika Hrvatska, nije lako definirati obiteljsku politiku niti ukazati na to kakva bi ona točno trebala biti. Važno je da je ta politika usmjerena na obitelj i da je prožeta shvaćanjem važnosti obitelji te pozitivnog nataliteta za jedno gospodarstvo. Ona bi trebala obuhvaćati niz pogodnosti kako novčanih tako i nenovčanih za obitelji s djecom, porezne olakšice, kvalitetnije koncepte roditeljskog dopusta, novčane pogodnosti usmjerene na djecu te bolje obiteljske zakone koje nasilje negiraju, a zagovaraju obitelj. Projekcije stanovništva izrazito su važne za osmišljavanje budućih razvojnih strategija ukupnog društva. Demografske

⁹ Op. cit. pod 5

strukture predstavljaju temelje pri planiranju kapaciteta nekog područja, uključujući planiranje ekonomije, obrazovanja, zdravstva te prostornih planova.

Nastavno na opis demografske slike u Republici Hrvatskoj, Grafikon 3 ukazuje na projekciju stanovništva u četiri hrvatske županije s najvećim gradskim središtima, do 2030. godine, ukoliko se nastave trenutni demografski trendovi,

Grafikon 3: Projekcije stanovništva u četiri hrvatske županije s najvećim gradskim središtima, indeks (2013.=100)

IZVOR: Čipin, I.: Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske: demografski scenariji i migracije, EFZG, Zagreb, 2014., str. 65

https://mgipu.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Prostorno/StrategijaPR/Demografski_scenariji_i_migracije.pdf (30.08.2020)

Prema procjenama na temelju sadašnjega stanja te odnosa nataliteta i mortaliteta, tri hrvatske županije koje za sada imaju nepovoljne brojke i dalje će biti u nepovoljnoj situaciji kada je u pitanju dobna struktura stanovništva. Radi se, naime, o Primorsko-goranskoj, Sisačko-moslavačkoj te Karlovačkoj županiji. Ako bi se ovi trendovi

primijenili na narednih 10 godina, može se reći da je izvjestan pad udjela djece te porast starijeg stanovništva od čak za jednu desetinu u odnosu na sada.

4.2. Komparativna analiza demografske slike Hrvatske s odabranim europskim zemljama

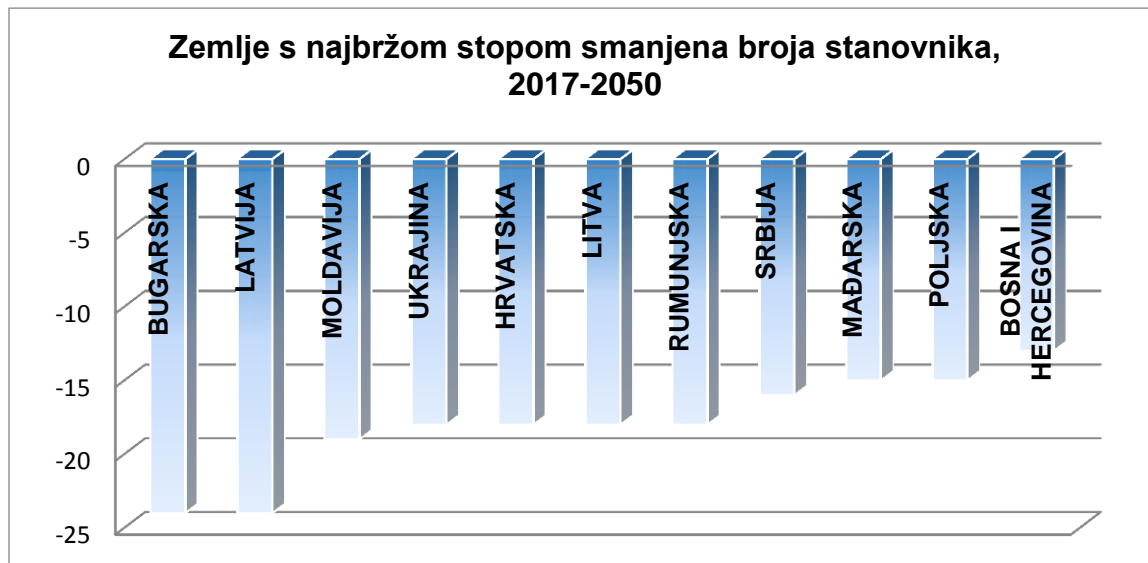
U ovom će se poglavlju položaj Hrvatske usporediti sa zemljama sebi sličnim prema stupnju razvijenosti te djelomice i geografskom položaju.

U većini zemalja istočne Europe prisutan je negativan trend kada je broj stanovnika u pitanju, točnije, broj stanovnika se rapidno smanjuje u kontinuitetu. Posebno je zabrinjavajuća činjenica da je među deset najlošije pozicioniranih zemalja svijeta, svih deset unutar Istočne Europe, a na popisu je i BiH kao jedanaesta u nizu. Podaci su to koji ne uključuju iseljavanje, a poznate su činjenice o iseljavanju, posebice s područja Hrvatske, Srbije te Bosne i Hercegovine posebice, kako je ranije u radu navedeno, nakon globalne krize koja je započela 2008. godine. Ukoliko se takvi demografski trendovi ne zaustave, očekivano je da će se ovakva negativna obilježja demografske slike regije produbiti. Aktualne vlade izrazito su zabrinute za ukupnu demografsku sliku, socijalni sustav no i ekonomiju u cjelini koja je potpuno neodrživa ukoliko se ne izbalansiraju demografske prilike. Kao glavni uzroci ovakve situaciju navode se visoka stopa emigracije, niska stopa imigracije te, dakako, nizak natalitet.

Rumunjska i Gruzija primjeri su zemalja koje su izgubile tri stotine tisuća stanovnika u periodu od 2010 do 2015. godine. Odlaze najčešće upravo oni stanovnici koji su u reproduktivnom razdoblju života. Sve zemlje u istočnoj Europi imaju ukupnu stopu fertiliteta ispod nivoa potrebnog za zamjenu stanovništva, a to je 2,1 dijete po ženi koja se nalazi u reproduktivnoj dobi. U nekim slučajevima, kao što je Bosna i Hercegovina, to je čak 1,5.

Nastavno na komparativnu analizu demografske slike Republike Hrvatske sa zemljama Europe, niže je prikazan Grafikon 4 koji prikazuje zemlje s najbržom stopom smanjena broja stanovnika, u razdoblju od 2017. godine do 2050.

Grafikon 4.: Zemlje s najbržom stopom smanjena broja stanovnika od 2017. do 2050.

IZVOR: Ured UNFPA za Bosnu i Hercegovinu: Smanjenje broja stanovnika u istočnoj Europi, str. 1

https://ba.unfpa.org/sites/default/files/pubpdf/LAT_shrinking%20population_low%20fertility%20QA_long%2006-12-2018.pdf (01.09.2020)

Prema podacima populacijskog fonda Ujedinjenih naroda, grafikon 4 govori o sadašnjoj situaciji te projekcijama do 2050. godine kada su u pitanju zemlje s najbržom stopom smanjena broja stanovnika. Evidentno je da se Hrvatska nalazi na izrazito visokom 5. mjestu, dok su nakon nje Srbija na 8. te Bosna i Hercegovina na 11. mjestu.

Većina demografa je u 20. St. Prihvatila činjenicu da bi konačni rezultat demografske tranzicije bila stabilizacija prirodnog priraštaja. Shodno tome, projekcije UN-a za stanovništvo, odnosno njegovo kretanje, u 70.- ima, 80.- ima i 90.- ima, precijenile su razinu fertiliteta za područje Zapadne Europe jer su kao srednju vrijednost uzimali krivu vrijednost od one stvarne. U tom su razdoblju demografi smanjenje stanovništva smatrali prirodnom promjenom stanovništva u posttranzicijskoj fazi, ali su u međuvremenu istraživanja pokazala kako se fertilitet stabilizirao tek na razini svake zemlje zasebno, negdje brže, a negdje sporije. Tako se pokazalo da prijašnji stav, prihvaćen od većine stručnjaka, a koji je predlagao dugoročno održanje nataliteta na razini zamjene generacija, empirijski nije potvrđen. „Demeny je 1997.

godine s time u vezi pisao da je takav stav u sadašnjosti znanstveno neobranjiv i da je zapravo bila riječ samo o „teorijski pretpostavljenom pragu.“¹⁰

Zaključno, ukupna demografska slika Europe negativnog je trenda, a to će se u konačnici negativno odraziti i na Republiku Hrvatsku možda i više nego na navedene europske zemlje jer su stope nataliteta niske, stope iseljavanja visoke, a populacijska politika je loša.

¹⁰ Wertheimer-Baletić, A.: Demografski tranzicijski procesi – kontinuitet ili diskontinuitet (u Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti, No. 525=51), Zagreb, 2016., str. 20, <https://hrcak.srce.hr/154740> (01.09.2020.)

5. UTJECAJ PROCESA DEMOGRAFSKOG STARENJA STANOVNIŠTVA NA GOSPODARSTVO

Starenje je proces koji se odvija u svim razvijenim i srednje razvijenim zemljama svijeta. On je očekivan i prirodan te na gospodarstvo ne utječe dok države vode pronatalitetnu politiku. „Intenzitet starenja uvjetovan je ne samo porastom udjela starih u ukupnom stanovništvu već istodobno i promjenama unutar radnog kontingenta, kao i smanjenjem udjela mladih. Danas se proces starenja stanovništva prvenstveno promatra u razvijenim zemljama, koje se nalaze u posttranzicijskoj etapi razvoja stanovništva u kojoj je razina fertiliteta vrlo niska, te je povećanje starog stanovništva u njima određeno gotovo isključivo smanjivanjem mortaliteta. Riječ je o posttranzicijskoj etapi procesa demografske tranzicije koja je uvjetovana modernizacijom društva i društveno gospodarskim razvojem. Niski fertilitet, vodi sve većem smanjenju udjela mlađe populacije, što će opet vrlo brzo zbog smanjenog udjela stanovništva u reproduktivnoj dobi dovesti do još većeg smanjenja nataliteta.“¹¹

Ukoliko se pad nataliteta očituje kroz dulji niz godina, a pronatalitetna politika izostane, tada dolazi do starenja stanovništva. Demografija i ekonomija usko su povezane. Kako je ekonomija multidisciplinarna znanost, tako se i povezana s demografijom promatra multidimenzionalno.

„Povećanjem obujma staračkog, uglavnom ekonomski neaktivnog stanovništva, povećava se osobna i javna potrošnja u Hrvatskoj, napose u domeni izdvajanja sredstava za zdravstveno, socijalno i mirovinsko zbrinjavanje starih osoba. Stoga se poznavanje odrednica i razumijevanje posljedica starenja stanovništva u Hrvatskoj nameće važnim kriterijem u osmišljavanju i provođenju politike gospodarskog i socijalnog razvoja naše zemlje.“¹²

Demografska kretanja, ako se sagleda stanje u Europskoj uniji, i pogoršanje strukture stanovništva upućuju na dugoročno smanjenje radno aktivnoga stanovništva. Važno je dodati da proces starenja ukupnog stanovništva uobičajeno dovodi do starenja

¹¹ Obadić, A., Smolić, Š.: Ekonomske i socijalne posljedice procesa starenja stanovništva (u Ekonomska istraživanja, Vol. 21 No. 2, str.2), 2008., <https://hrcak.srce.hr/38172> (05.09.2020.)

¹² Živić, D.: Demografske odrednice i posljedice starenja stanovništva u RH (u Revija za socijalnu politiku, vol. 10, no.3, 2003., str. 307-319), str. 318, <https://hrcak.srce.hr/30163> (05.09.2020.)

aktivnoga stanovništva. A kako je ranije objašnjeno, smanjen broj radno aktivnog stanovništva iziskuje zaduženja države za sve obveze koje je potrebno podmiriti, a koje su usmjerene na veći broj stanovnika u mirovini. Na taj način rastu troškovi zdravstva, socijalna davanja, mirovine te drugi oblici skrbi, dok je broj obveznika koji financiraju državni proračun nedovoljan da bi ekonomski poredak opstao.

Jedan od glavnih gospodarskih resursa današnjice jesu ljudski resursi. Oni predstavljaju radno sposobno fertilno stanovništvo koje čini osnovu gospodarske snage zemlje.

Kroz obrazovanje, educiranje, usavršavanje i usmjeravanje ljudskih potencijala, hrvatska ekonomija ima mogućnosti za bolji gospodarski razvoj, veću konkurentnost na tržištu i veću mogućnost postizanja pozitivne vanjskotrgovinske bilance. Velika većina zemalja u razvijenom svijetu shvaća važnost ljudskih resursa, te provode politike i mjere poticanja zadržavanja mladog i obrazovanog stanovništva u zemlji, zbog činjenice da se upravo takve zemlje bore sa demografskim procesom starenja. Posljedica je to osviještenosti, obrazovanosti i boljeg životnog standarda stanovnika razvijenih zemalja. Republika Hrvatska nije visoko-razvijena zemlja, međutim također se bori sa procesom demografskog starenja stanovništva. To ostavlja velike posljedice na ionako vrlo loš gospodarski razvoj. Drugim riječima, za shvaćanje razvoja takvog procesa potrebno je razmotriti temeljne pojmove i aspekte demografskog procesa starenja stanovništva.¹³

Stanovništvo Hrvatske konstantno je pod utjecajem brojnih faktora koji se u većini slučajeva mogu svrstati pod pojam društveno – gospodarskog razvoja. Naime, promjene koje nastaju u razvoju stanovništva najčešće nastanu upravo pod utjecajem spomenutog razvoja te povratno djeluju na taj razvoj. Ovisno o zemlji, te promjene mogu utjecati pozitivno ili negativno odnosno stimulirati ili usporavati demografski razvoj jedne zemlje.

Postoje razni načini za stimulaciju demografskog razvoja Hrvatske. Jedna od najvažnijih je obiteljska politika koja će djelovati u korist onih željnih za ostvarivanjem roditeljstva. Trebalo bi olakšati ostvarivanje te želje. Osim obiteljske politike, čimbenici koji mogu utjecati na demografski napredak zemlje. Oni su ekonomski,

¹³ Bosanac, S.: Utjecaj procesa demografskog starenja stanovništva na gospodarstvo, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula, 2015.

društveni, psihološki, zdravstveni, povijesni i dr., a razlikuju se ovisno o razdoblju, području, spolovima, dobi i sl. Niski fertilitet u Hrvatskoj objašnjen je kroz sve te čimbenike, a oni su međusobno povezani. Osim njih, bitni su i nematerijalni čimbenici poput društvenih normi, tradicija, stabilnosti partnerstva, podjela rada među partnerima itd.¹⁴

Nastavno na obiteljsku politiku, njene mjere ne mogu imati isti učinak na cijelu populaciju, a utjecaj pojedinih mjera različit će biti ovisno o načinu provođenja.

„U realizaciji uspješne obiteljske politike važan je doprinos različitih institucija i sudionika (centralna država, regionalna i lokalna zajednica, neprofitne udruge, sindikati, poslodavci, mediji... pri čemu je uloga poslodavca ključna, jer su oni ti koji danas kreiraju najvažnije uvjete za obitelj, od radnog vremena, uvjeta rada, dohotka i raznih povlastica i sl.)

U okviru glavnih mjera obiteljske politike potrebno je:

- usvojiti spektar mjera u domeni politike vremena (struktura radnih sati, fleksibilno i skraćeno radno vrijeme, organizacija radnih sati te politike roditeljskog i roditeljskog dopusta, te dopusta za skrb o djeci)
- precizirati mjere koje se odnose na infrastrukturnu politiku (formalna skrb o djeci i obrazovanje: jaslice, vrtići, škola, produženi boravak, te drugi nenovčani transferi i naknade)
- usvojiti spektar mjera koje se odnose na novčanu politiku (novčane naknade za skrb o djeci (doplatci, *baby bonusi* i sl.), porezne transfere, subvencije za stanovanje i sl.).“¹⁵

Smatra se da bi obiteljska politika za cilj trebala imati „blagostanje“ budućih roditelja i djece, a to znači pružanje financijske stabilnosti, siguran posao, vrijeme za obitelj upravo pomoću svih navedenih mjera.

¹⁴ Čipin, I.: Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske: demografski scenariji i migracije, EFZG, Zagreb, 2014.g. , str. 74,
https://mgipu.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Prostorno/StrategijaPR/Demografski_scenariji_i_migracije.pdf (10.09.2020.)

¹⁵ Op.cit. pod 14, str. 75- 76

Sve promjene koje se događaju u društvu uvelike djeluju na razvoj gospodarstva i ekonomiju. Četiri su važne sastavnice koje čine demografski okvir. Tim se sastavnicama smatraju ukupno kretanje stanovništva, zatim prirodne promjene koje čine mortalitet i natalitet, migracije koje obuhvaćaju emigracije i imigracije odnosno mehaničko kretanje stanovništva te ekonomska, biološka, obrazovna i socijalna struktura. Ukoliko se sagledaju sve komponente koje čine demografski okvir, može se reći da Hrvatska upravo u procesu starenja stanovništva. Ono što posebice negativno utječe na gospodarstvo je loša politika prema mladima koja bi, da je pravovremeno donesena te da je nešto proaktivnija, mogla zadržati barem dio mladih stanovnika koji se iseljavao isključivo radi ekonomskih razloga. No, politika zapošljavanja mladih, kao ni obiteljska politika u Republici Hrvatskoj ne može se ocijeniti kao povoljna. Sustavi zapošljavanja u kojima je mlade moguće zaposliti na period od jedne godine ili kraće uz minimalnu naknadu plaće te bez ikakvih obveza po isteku jedne godine čini situaciju još nepovoljnijom. Politički aktivne osobe zadužene za kreiranje strategija te aktivnih mjera za zapošljavanje nisu dovoljno u obzir uzele širu sliku te ozbiljnije pristupile ovome problemu.

Na temelju toga, mladi ponukani ekonomski nestabilnom situacijom, egzistencijalnim problemima te drugim neizvjesnim čimbenicima, odlaze iz zemlje te za njima ostaje starija populacija koja na žalost ne može održati gospodarski sustav.

„Sukladno navedenome i Europska Unija se suočila sa ozbiljnim demografskim problemima, koji utječu na ekonomski i socijalnu situaciju država članica. Glavni problem je nezaposlenost mladih koja se je pogoršala globalnom gospodarskom krizom. Situacija je posljedica složenog međudjelovanja neusklađenosti između vještina potrebnih poslodavcima i vještina koje posjeduju mladi, strukture tržišta koje mogu pogodovati starijim radnicima, obustavi zapošljavanja ili smanjenja zapošljavanja od strane poslodavaca kako bi prebrodili krizu, te raniji utjecaj krize na određene sektore koji zapošljavaju veći broj mladih radnika, kao proizvodnja, građevinarstvo. Temeljna zadaća Unije je potpuni izlazak iz krize i obnova održivog razvoja da bi se poboljšala dobrobit i životni standard stanovništva. Istodobno mora se boriti sa izazovima kao što su veća stopa starosti populacije, imigracije i globalizacija. Sama Unija mora uvjeriti svoje građane da je u stanju da brani njihove

interese, dok istodobno osluškuje očekivanja stanovnika drugih država koje žele postati dio Unije.“¹⁶

Implikacije gospodarskog procesa starenja stanovništva očituju se kroz djelovanje na količinu mladih u radno sposobnoj dobi te stupanj aktivnosti ukupnog i starog stanovništva. Negativna demografska kretanja i pogoršanje strukture stanovništva ukazuju na dugoročno smanjenje radno aktivne populacije. Od ukupne broja radno sposobnog stanovništva koje obuhvaća stanovnike u dobnoj skupini od 15 do 64 godine, 63% njih sudjeluje na tržištu rada ili je u potrazi za poslom, dok se ostali karakteriziraju kao neaktivni, odnosno ne pridonose razvoju te društvo za njih mora skrbiti.

Nadalje, zbog općeg poboljšanja životnog standarda i napretka medicine, starija će populacija živjeti dulje, što će produljiti i prosječno trajanje života u starijoj dobi. Svi ti stanovnici trebali bi imati bolje poticaje, mogućnosti i uvjete da nastave raditi, ali i bi i oni sami kroz cjeloživotno obrazovanje trebali se prilagoditi se uvjetima tržišta rada tako što će poboljšati svoja znanja i vještine. Mnoga su istraživanja pokazala da će se ukupan broj stanovnika Republike Hrvatske smanjivati, a životni vijek produžiti pa su zato nužni novi oblici za razvoj koji će omogućiti bolju kvalitetu života osoba treće dobi. Potrebni su novi oblici društvene odgovornosti za podizanje informiranosti odnosno pismenosti građana na raznim područjima jer to može dovesti do bolje primjene stečenih znanja, a time i do poboljšanja životnog standarda svih stanovnika Hrvatske. To će ujedno doprinijeti i smanjenju rizika od siromaštva za cjelokupno stanovništvo, i ono mlado i ono staro.

Može se reći da je Hrvatska jedna od zemalja s najnižom stopom aktivnosti. Uzrokom ovakve situacije smatra se poslijeratna situacija iz koje je proizašlo brojno radno sposobno stanovništvo koje je ranije umirovljeno ili jednostavno nezaposleno te koristi ratna prava poput braniteljskih mirovina.

¹⁶ Op. cit. pod 13, str. 44

6. ZAKLJUČAK

Demografski procesi imaju izravan utjecaj na gospodarske procese. Stanovništvo je uistinu najvažniji faktor društveno-ekonomskog razvoja jedne zemlje. Osim što je stanovnik kao ljudski resurs cjenovno nemjerljiv s bilo kojim drugim resursom, stanovništvo je izvor radne snage. Radna snaga je ona koja diktira tempo razvoja gospodarstva. Ukoliko je natalitetna klima na nekom području odgovarajuća, tu su evidentno bolji životni uvjeti prisutni te se bilježi gospodarski rast. Bolji životni uvjeti i demografska slika određenog područja čine održiv ekonomski sustav.

Kako je deskribirano u ovome završnom radu, Hrvatska nema povoljnu demografsku sliku, a projekcije za narednih 10 godina također nisu pozitivne. Sadašnja dobna struktura stanovništva ogledno prikazuje demografska zbivanja u Hrvatskoj povijesti, Ona je slika dugogodišnjih negativnih trendova.

U Hrvatskoj je izostala pronatalitetna politika te kvalitetna demografska strategija koja bi dugoročno imala pozitivan utjecaj na gospodarstvo obzirom da su ove dvije strane međusobno ovisne. Kako ciljevi moraju biti jasni i mjerljivi, svaka država bi trebala precizno definirati poteze usmjerene na obitelj, natalitet, ostanak mladih unutar granica zemlje te stvaranje pozitivne obiteljske i radne klime. Društveno-ekonomski razvoj u cjelini treba započeti manjim koracima- malim, ali jasno definiranim mjerama na koje obitelji mogu računati.

Gospodarstvu se svaki prirast nataliteta vraća kroz buduće razdoblje. Donošenjem konkretne strategije povećanja nataliteta, gospodarstvo si u budućnosti garantira oporavak na način da ne dolazi do ranije navedenih problema, a to je veći broj starijeg stanovništva u odnosu na mladu populaciju te radno sposobno stanovništvo. Ako se sagleda ovaj pristup, proizlazi mogućnost da bi u budućnosti mogao biti veći broj radno aktivnih koji financiraju državna davanja prema dijelu stanovnika koji je svoj radni vijek odradio, a to ujedno znači i ekonomski balans.

POPIS LITERATURE

- Knjige:
 - Akrap, A., Čipin, I., Pokos, N., Ridzak, T., Živić, D.: Znanstveni istraživački projekt: Činitelji demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 2003.
 - Bejaković, P.: Demografsko starenje i mjere za zadržavanje starijih osoba u svijetu rada (u Znanstveni skup: Demografija u Hrvatskoj-povodom 50.g. rada akademkinje A. W. Baletić, str. 367- 390), EFZG, Zagreb, 2014.
 - Polšek D.: Rađanje nacije: Kronika jednog skeptika u doba tranzicije 1994.-1995, Biblioteka Hrvatski radio, Zagreb, 1997.
 - Wertheimer- Baletić, A.: Stanovništvo i razvoj, Mate d.o.o., Zagreb, 1999.

- Članci:
 - Čipin, I., Međimurec, P.: Fertilitet i obiteljska politika u Hrvatskoj (u Političke analize, vol. 8, br. 31, str. 3-9), Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2017.
 - Obadić, A., Smolić, Š.: Ekonomske i socijalne posljedice procesa starenja stanovništva (u Ekonomska istraživanja, vol. 21, br. 2, str. 86-98), 2008.
 - Puljiz, V.: Demografski trendovi u Europi, Revija za socijalnu politiku., god. 12, br. 2, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2005.
 - Wertheimer-Baletić, A.: Demografski tranzicijski procesi – kontinuitet ili diskontinuitet (u Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti, No. 525=51), Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2016.
 - Živić, D.: Demografske odrednice i posljedice starenja stanovništva u RH (u Revija za socijalnu politiku, vol. 10, br. 3, str. 307-319), 2003.

- Ostali izvori:
 - Bosanac, S.: Utjecaj procesa demografskog starenja stanovništva na gospodarstvo, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula, 2015.
 - Čipin, I.: Stručna podloga za izradu strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske: demografski scenariji i migracije, EFZG, Zagreb, 2014.
 - Hrvatska.eu: Zemlja i ljudi, Zemljopis i stanovništvo: demografska slika, Leksikografski zavod Miroslav Krleža
 - Rodin, U., Draušnik, Ž., Cerovečki, I., Jezdić, D.: Prirodno kretanje u Hrvatskoj u 2018.g., HZJZ, Zagreb, 2018.
 - Stolnik, G.: Priopćenje: Procjene stanovništva Republike Hrvatske u 2017., Državni zavod za statistiku, br.: 7.1.3, Zagreb, 2018
 - UN: World population prospects 2019, 2019.
 - Ured UNFPA za Bosnu i Hercegovinu: Smanjenje broja stanovnika u Istočnoj Europi, 2018.

POPIS TABLICA

Tablica 1: kretanje broja svjetskog stanovništva od 1950. do danas	6
Tablica 2: projekcije broja stanovništva do 2100. g. (u bil.)	8
Tablica 3: očekivano kretanje stanovništva unutar kontinenata i regija do 2100. (u bil.).....	8
Tablica 4: Živorodeni, umrli, prirodni prirast od 2011. do 2018.	10

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Stanovništvo Republike Hrvatske prema spolu i starosti, procjena sredinom 2017.....	13
Grafikon 2: Odnos broja živorođenih i umrlih u RH u razdoblju od 1950. do 2015. godine.....	14
Grafikon 3: Projekcije stanovništva u četiri hrvatske županije s najvećim gradskim središtima, indeks (2013.=100)	16
Grafikon 4.: Zemlje s najbržom stopom smanjena broja stanovnika od 2017. do 2050.....	18

SAŽETAK

Sažetak

Demografski proces starenja u Hrvatskoj proces je koji se odvija već duži niz godina te evidentno ima direktne posljedice na gospodarski razvoj. Spomenuti proces povećava disbalans između umirovljenog stanovništva te onog koji je, s druge strane, radno aktivno. Iz navedenog proizlaze uvećani izdatci za mirovine, zdravstvenu i socijalnu skrb te ostale javne rashode koji su neophodni kako bi se financirala ovakva demografska slika. Cilj ovoga rada je pojasniti demografski proces kao takav te na koji način proces demografskog starenja utječe na cjelokupno gospodarstvo. Može se reći da je utjecaj procesa demografskog starenja na razvoj gospodarstva isključivo negativan, no tomu može doskočiti snažna i detaljna demografska strategija.

Ključne riječi:

Demografija, proces starenja, gospodarstvo, demografski trendovi, razvoj ekonomije

SUMMARY

Summary

The demographic process of aging in Croatia is a process that has been going on for many years and obviously has direct consequences on economic development. This process increases the imbalance between the retired population and those who, on the other hand, are active. This results in increased expenditures for pensions, health and social care and other public expenditures that are necessary to finance this demographic picture. The aim of this paper is to explain the demographic process as such and how the process of demographic aging affects the entire economy. It can be said that the impact of the process of demographic aging on the development of the economy is exclusively negative, but this can be achieved by a strong and detailed demographic strategy.

Keywords:

Demography, the aging process, the economy, demographic trends, economy development;